

УДК 820.69

Романюк Оксана, ст. магістратури історико-філологічного факультету; науковий керівник – к.філол.н., професор Мединська Н. М. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ У ЗБІРЦІ НОВЕЛ М. ХВИЛЬОВОГО «СИНІ ЕТЮДИ»

***Анотація.** У статті досліджено особливості лексики іношомовного походження, які репрезентовані у лексико-семантичних групах політичної, військової, побутової лексики в збірці новел Миколи Хвильового «Сині етюди», дано визначення поняття «лексика іношомовного походження», зазначено, що кожна лексико-семантична група характеризується певним набором сем, що утворюють її структуру, розкрито, що більшість лексем у новелах письменника вжито в прямому номінативному значенні.*

***Ключові слова:** слова іношомовного походження, лексична система.*

***Аннотація.** В статье исследованы особенности лексики иноязычного происхождения, которые представлены в лексико-семантических группах политической, военной, бытовой лексики в сборнике новел Николая Хвильового «Синие этюды», дано определение понятия «лексика иноязычного происхождения», определено, что каждая лексико-семантическая группа характеризуется определенным набором сем, которые образуют ее структуру раскрыто, что большинство лексем в новеллах писателя употреблено в прямом номинативном значении.*

***Ключевые слова:** слова иноязычного происхождения, лексическая система.*

***Annotation.** The article analyses the features of the vocabulary of foreign origin, which are presented in lexical-semantic groups (LSG) the political, military, everyday vocabulary in the novels of Mykola Khvylyovy «Blue etudes». The definition of «vocabulary of foreign origin» is proposed It is provided that each lexical-semantic group characterized by a specific set of sememes, which form its structure. It is explained that most of lexemes in the novels of the writer are used in direct nominative value.*

***Keywords:** words of foreign origin, the lexical system.*

Лексична система мови є найбільш чутливою до впливу соціальних факторів, а процес мовного запозичення на окремих історичних етапах розвитку суспільства завжди належав до її основних динамічних явищ і постувався лише словотворенню та семантичним змінам питомої лексики.

Проблемі лексичного запозичення, одній із загальнолінгвістичних проблем, що має важливе значення для з'ясування взаємодії мов, присвячена велика кількість українських та зарубіжних досліджень. Питання, пов'язані із іншомовною лексикою, досліджено у працях Р. Ф. Брандта, Р. А. Будагова, Я. К. Грота, Є. Ф. Карського. Впродовж останнього десятиріччя ХХ ст. теорія лексичного запозичення збагачувалася численними розробками, які торкалися як загальних, так і специфічних її аспектів.

У зарубіжному та українському мовознавстві останніх років це питання досліджено в роботах Б. М. Ажнюка, В. М. Арістової, Л. М. Архипенко, Н. І. Ашитюк, О. Е. Біржакової, С. П. Гриценко, Я. А. Голдованського, О. А. Лисенко, О. Д. Пономарівна, В. П. Сімонок, О. А. Стишова та ін. Проте й на сьогодні залишається актуальною проблема функціонування лексики іншомовного походження в художньому мовленні письменників ХХ століття [1].

Метою нашої статті є дослідження специфіки лексико-семантичних груп (ЛСГ) слів іншомовного походження в збірці новел Миколи Хвильового «Сині етюди».

Семантика слів охоплює назви предметів, процесів, явищ, відношень між ними, реалій і фантазій, мрій тощо. Структурним компонентом основної одиниці семантичної системи мови (семи) є сема. Кожна лексико-семантична група «характеризується певним набором сем, що й утворюють її структуру» [2, с. 81]. Іншомовні слова – це слова з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження. Можна виділити такі ЛСГ слів:

1. ЛСГ слів на позначення **політичних понять**: *агітація, антагонізм, революція, пролетаріат, республіка*. Наприклад: *І як музика польових просторів, лється ця надзвичайна агітація* [4, с. 40]. *До кого в робітників антагонізм – до інтелігенції?* [4, с. 42]. *Хто його знає – революція родила. І він у свою матір конче закоханий – у революцію* [4, с. 7]. *Мій клас – пролетаріат – по крові в бур'янах і на шляхах боротьби за волю, рівність і братерство* [4, с. 14]. *Ти он не чуєш, а я чую, як по нашій республіці ходить комуна* [4, с. 4];

2. ЛСГ слів на позначення **культурно-мистецьких понять**: *артист, антракт, афіша, музика, композиція, симфонія, кінематографія, опера, оратор, піаніно, портрет, риторика, спектакль, театр, агітація, віолончель, мольберт*. Наприклад: *Діти задоволені, артисти «в ударі», небо кричить* [4, с. 9] *...А вітер на арфі грав, як у книзі «Золотий гомін»* [4, с. 42]. *У суботу висіла афіша* [4, с. 9]. *...Проходила літня метелиця, а в кінематографії грала музика – міщанський мотив: присмерк, будні, зажури, як до революції* [4, с. 28]. *А на мольберт прорвалось анемічне проміння й тускло пішло до дверей* [4, с. 38]. *...Проходили шумно по вулиці*

натовпи з **опери** й зникали поодиноці у вогких масивах весняної ночі [4, с. 41]. Отож учора був на базарі, так **оратор** казав: такий із наших... Треба, каже (читає по записці)... двадцять п'ять архівоєнських комунізмів... Щоб, значить, була правда... Що ви на це скажете? [4, с. 31]. На першому поверсі грали на **піаніно** щось стародавнє, далеко [4, с. 18]. Висів його **портрет** над її ліжком, а в рядок – Михайловський [4, с. 13]. І задав якийсь **портрет** з Третяковської галереї... [4, с. 41]. – Стефане! Це **риторика**, фразерство [4, с. 42]. Зорі творили нечувану загірну **симфонію** [4, с. 42]. Дядя Варфоломій проводив до берега, останні – з Веронікою на **спектакль** [4, с. 42]. Є і літній **театр** [4, с. 9]. Усі були похмурі, того й **театри** так повно заповнювала публіка... республіка... ха!..– це редактор Карк думає [4, с. 14]. До мене летіла тоска віолончелі: на обсерваторії стояв радіорупор, і це почалися вечорові концерти. Віолончель тоскувала над парком [4, с. 148];

3. ЛСГ слів на позначення **грошових одиниць**: банк, гонорар, девальвація, фунт, емісія. Наприклад: У Харків до **банку** їздили, щоб дедушка не знав [4, с. 44]. Товаришу Юрко! Що це таке – **емісія**? [4, с. 26]. Исторична справа: великій соціалістичній революції завжди бракувало на талановитих поетів-агітаторів, а халтурили всі, за **гонорар** [4, с. 13]. А потім: що це таке – **девальвація**? [4, с. 26];

4. ЛСГ слів іншомовного походження зі значенням **офіційних назв посад**: професор, редактор, секретар, педагог, репортер, археолог, комісар, ревізор. Наприклад: Ясно було, що **професор** має бажання поручатись нарешити зі своїм гостем [4, с. 241]. Вона рішуче входила в роль **педагога** [4, с. 24]. Він добре розуміє, що дружина не хоче покинути дітей, але хай же і вона збагне, що приїзд **ревізора** – дуже небуденна подія в його газеті і що він ніяк не може бути дома в той час, коли «товариш із центру» сидить у редакції [4, с. 226]. На стола поклав бравнінга й на нього дивився тривожно – **редактор** Карк [4, с. 10]. **Репортер** з захопленням потер руку об руку і з не меншим захопленням почав інформувати свою дружину про план і перспективи на завтрашній день [4, с. 226]. **Секретар**, мабуть, жоха, із старих партійців [4, с. 22]. Напевне тільки це: незабаром станем іхтіозаврами, матеріалом для **археологів**... [4, с. 42]. Такий папірець від військового **комісара** [4, с. 33];

5. ЛСГ слів іншомовного походження зі значенням **назв засобів пересування та шляхів сполучень**: автомобіль, шосе, тролейбус, машина, мотор. Наприклад: Так от: єсть вілли, біля міста в кучерявих лісах засіли, і **шосе** до них гадючиться [4, с. 6]. Коли їхали по **шосе**, із корзинки випала «Женщина і соціалізм» – пом'ята, некрасива книжка [4, с. 9]. А на горизонті відходило **шосе** в степову бур'янову безвість [4, с. 18]. Купражили гультаї колись, літали по **шосе мотори**, кавалькади, й гомонів ліс від музики, гамір буржуйський, купецький ходив по корчах [4, с. 7]. Город підвівся, і

летять **мотори**, і біжать тротуари [4, с. 39]. Ферми, електричні плуги... **машини**, фабрики, заводи... Ах!.. І далі-далі... Молочна стежка співає – яких пісень? [4, с. 4]. Синіє вечір – під'їжджають **автомобілі** [4, с. 6]. Наприклад: на цій вулиці, на цім місці – тут тепер міщани проходять, провозять свині з околиці – гурток матросів умирав у нерівній боротьбі з ворогами, умирали на **автомобілі**, коли барикади посувались на північ – інсургенти йшли на північ, а в проваллі раптово зацвіла Венера [4, с. 10];

6. ЛСГ слів на позначення **емоційного стану та поведінки людей**: авторитет, манера, інтелігент, мандраж. Наприклад: Буває так, що талант проявляється навіть у простого народу, а ти ж **інтелігент**, з вищою освітою [4, с. 220]. В дебатах приймає участь і Варвара. Вона сідає біля Іванова: **авторитет** безсумнівний – і дає такі поради: А я так скажу оце: недостойні мужики, щоб над ними голови ламали [4, с. 54].

Серед **військової** лексики можна виділити такі ЛСГ на позначення:

а) зброї: багнет, шабля. Наприклад: Український мужик біг обідраний і темний, з гарячими очима, з порожніми руками на **багнети** – чимало їх бігло [4, с. 17]. Але ці чомусь весело погукували й так войновничо помахували **шаблями**, що тил, куди вони рішучо мчалися, кожної такої хвилини можна було прийняти за фронт [4, с. 195];

б) військових споруд: штаб, рейд, кампанія. Наприклад: Місяць має чотири тижні, а два з них призначається для **кампаній** [4, с. 57]. Мжичка тихо, одноманітно біла у вікно. Хотілось, щоб не було мжички й не торохкотіли підводи: нагадували важку дорогу на Москву – їти на Москву, на північ від ворожих **рейдів** [4, с. 25].

Лексика на позначення побутових речей у збірці «Сині етюди» займає чільне місце. У новелах зображено побутові сцени життя грецького, італійського, французького, англійського народів. До цієї лексики відносяться такі ЛСГ слів на позначення:

а) споруд, приміщень, закладів: буфет, вокзал, кабінет, фортеця, церква, фабрика, альтанка, бюро, гімназія, радіостанція, тераса, трибуна, фірма, цех. Наприклад: Я підвелась і довго дивилася на зелену **альтанку** [4, с. 147]. В залі першої-другої класи **буфет**: дві-три сосиски, три-чотири булки [4, с. 37]. Мій герой раptom покинув Методія Кириловича й побіг до Семена Яковича, головного начальника і члена **бюро** [4, с. 224]. Лопань теж має свою історію: на березі багато калу й дохлі коні, а вчителі **гімназії** і досі ловлять удочками рибу й думають – про минулі дні, коли фунт білого хліба коштував три копійки, а півпляшки – двадцять чотири [4, с. 11]. Май і Фіалка гралися в спальні з мадмуазель Люсі, товаришка Галакта сиділа з його другом Методієм Кириловичем у **кабінеті** [4, с. 220]. Відпочивав, значить, мій герой на каналі і чекав чергового концерту з місцевої **радіостанції** [4, с. 220]. Підійшли до **тераси**, а за **терасою** тихенька пісня [4, с. 8]. Частина поглядів пронизала

головного начальника, що в цей момент зійшов на **трибуну** і вже положив конспект для доповіді – номер «Правди», частина ком гуртка дивилась на товариша Лайтера, що в цей час нервово ламав вальці і уперто дивився на підлогу [4, с. 215]. Та ти, Юхиме, мабуть, злізь, не шкандаль нашої **фірми** [4, с. 26]. Церква завжди збирала націю – Кирило-Методіївські братчики, лаври – **фортеці** [4, с. 15]. Та от прийшла революція, і закуріло, і не стало **церкви**, і воскресла **церква** [4, с. 15]. Колись я вийшов із **цеху** на повітря після нічної зміни [4, с. 16]. Сьогодні возив рейки вагонеткою Юрко, з вальцювального **цеху** [4, с. 27];

б) страв, напоїв: кава, шоколад, какао, бензол. Наприклад: ...А зараз пахло свіжим хлібом, а з вулиці пахло **бензолом** [4, с. 41]. – Чому це сьогодні нема **какао**? Який же це дім відпочинку? Га? [4, с. 8]. Їдять шоколад, п'ють **каву**, молоко – поправляються [4, с. 6]. Біля цього магазину – тут тепер державний **шоколад** продають – одного зимового ранку він зустрів нову владу [4, с. 11].

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що семантичні особливості лексики іншомовного походження в збірці новел Миколи Хвильового «Сині етюди» репрезентуються в ЛСГ військової, побутової, культурно-мистецької, політичної лексики. Більшість лексем вжиті в прямому номінативному значенні. Автор вдало використовує грецькі, італійські, латинські, французькі, англійські запозичення при описах життя і побуту різних народів.

1. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. Л. І. Нечволод]. – Х. : Тосінг-плюс, 2007. – 768 с.
2. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / За ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
3. Хвильовий М. Твори : У 2-х т. – Т. 1 : Поезія. Оповідання. Новели. Повісті / Упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка; Передм. М. Г. Жулинського. – К. : Дніпро, 1990. – 650 с.
4. Хвильовий М. Новели. Оповідання. Романи. Поетичні твори. Памфлети. – К. : Наук. думка, 1995. – 816 с.